

2.10. Формування української політичної нації в контексті світових глобалізаційних процесів: політико-економічний аспект

Н. В. Чубур

Глобалізація — це складний, комплексний процес, центральне місце в якому належить політичним та економічним складовим. У науковому середовищі переважає думка, що ХХІ століття стане століттям глобалізації, а це за своєю суттю означає злиття національних господарств окремих країн у єдине ціле. Глобалізація захоплює найвіддаленіші куточки нашої планети незалежно від суверенітетів держав і типів політичних режимів.

Майбутнє національних реалій — одна з давніх дискусійних проблем, суперечки навколо якої загострилися в контексті сучасних глобалізаційних тенденцій. В історичній ретроспективі у ХХ столітті ідея формування політичної нації стала провідною для народів більшості країн світу. У політичній нації стали шукати необхідне джерело легітимності політичної влади, вбачати основу подальшої консолідація суспільства. Об'єктивними індикаторами політичної нації можуть бути рівень політичного розвитку та соціально-економічної стабільності. Відповідно, осмислення поняття «політичної нації» як певної єдності у глобалізованому світі також піддається змінам.

Важливим виміром реалізації національних інтересів нашої держави в зовнішньополітичній стратегії є підтримка процесу розвитку української політичної нації, що відбувається всередині країни. Нагальними є зусилля з утвердження бачення української політичної нації як самобутнього культурно-історичного, політичного, соціально-економічного явища в загальному руслі розвитку європейської цивілізації. Отже, українська політична нація має постати як повномасштабна нація, статус якої мають визначати як внутрішні, так і зовнішні чинники становища країни.

Процес творення політичної нації є багатовимірним і тривалим. Історична роль національного феномену надзвичайно багатопланова, різноманітна та містить певні суперечності. Консолідація націй відбувалася в різних умовах, різними темпами та в різний час, але всюди цей процес був невід'ємним елементом і рушійною силою економічного та політичного розвитку. Актуальність проблеми дослідження пов'язана із ситуацією в сучасній Україні та висунутими стратегічними завданнями, серед яких од-

не із найважливіших — інтеграція у світові глобалізаційні процеси. Для того, щоб зрозуміти положення України в політико-економічній структурі світу, слід насамперед звернутися до аналізу того, що нині являє собою сучасний світ.

Хоча глобалізація сприймається нині як один з провідних напрямів розвитку світового господарства, слід наголосити і на суперечливому характері самої глобалізації. З одного боку, глобалізація — процес економічної інтеграції, що ґрунтується на нових можливостях науково-технічного прогресу, який ініціює організаційну активність компаній та урядів провідних країн світу. З іншого боку, глобалізація — це процес зростання конкуренції на світових ринках і формування специфічних форм конкурентної боротьби, що веде до посилення концентрації міжнародних капіталів, централізації управління провідними транснаціональними корпораціями, диференціація країн за прибутками на душу населення, а також зростання майнової диференціації населення більшості країн світу. У результаті спостерігаємо посилення нестійкості розвитку і зростання потенціалу дестабілізації як в окремих країнах, так і в глобальних масштабах [1, с. 5].

Виокремлюють кілька етапів глобалізації. Перший зумовлений формуванням планетарного ринку товарів і послуг для споживача. Як самостійний сегмент світової економіки ринок товарів остаточно сформувався наприкінці XVIII — в першій половині XIX століття. Другий етап глобалізації, що розпочався у XX столітті, пов'язаний з інтернаціоналізацією виробничого капіталу та формуванням транснаціональних корпорацій, у яких зосереджена значна частина світового виробництва і світової торгівлі. Наступний етап — це процеси міжнародної міграції робочої сили. Четвертий етап асоціюється з хвилею глобалізації фінансових і грошових ринків. Початок цього процесу можна віднести до 70—80-х рр. XX століття [2, с. 315].

Центральним моментом сучасного етапу глобалізації є стирання кордонів між внутрішнім і зовнішнім середовищем діяльності, внутрішньою та зовнішньою політикою, а також тенденція економізації політики. Відбуваються процеси, за якими геоекономічна влада диктує світу правила гри, геополітика їх «виправдовує», а військова складова захищає. Глобальні потоки та регіональні інтеграційні процеси в політичній, економічній, соціальній, військово-політичній та інших сферах стають орієнтирами на шляху розвитку будь-якої держави. Нове геоекономічне тлумачення дістають такі поняття, як війни, агресія, агресор, початок і закінчення війн, стратегічне партнерство тощо. Фак-

тично, геоэкономика відтісняє геополітику на другий план [3, с. 208].

Найважливішим чинником глобалізації в економіці став процес створення неоліберальної економічної моделі, в основі якої зняття всіх обмежень на шляху перетоку між країнами товарів, послуг, факторів виробництва, руйнація національної замкнутості суспільного розвитку, обмеження функції національних держав, їх економічного суверенітету на міжнародній арені. Ці фундаментальні зміни фактичного статусу національних господарств призводять до змін і в самій світовій економіці, яка набуває рис усе більш єдиного глобального організму.

Розвитком процесів інтернаціоналізації у другій половині ХХ століття стала транснаціоналізація виробничо-фінансових відносин. Її головними суб'єктами виступають транснаціональні корпорації (ТНК) і транснаціональні банківські групи (ТНБ).

Досліджуючи діяльність ТНК, експерти ООН визначили основні ознаки, за якими компанію можна віднести до транснаціональної: річний обсяг продажу такої компанії повинен перевищувати 100 млн дол., наявність філіалів не менше, ніж у шести країнах, також аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції [4]. Кількість ТНК за останні 35 років збільшилася в 11 разів. За даними ЮНКТАД, у світі нараховується приблизно 70 тисяч ТНК, які мають 690 тисяч філіалів. Материнські компанії розташовані у розвинутих державах (50,2 тис.), а велика кількість філіалів у країнах, що розвиваються, — 495 тис. За оцінками експертів, ТНК контролюють нині до половини світового промислового виробництва, 2/3 світової торгівлі, а також приблизно 4/5 патентів і ліцензій на нову техніку, технології та «ноу-хау». При цьому приблизно 1/3 обсягу світової торгівлі — це торгівля між підприємствами, що входять в одну і ту ТНК. Також відомо, що оборот кожної із великих ТНК (таких, як Дженерал Моторс, Форд Моторс, Міцубісі, Міцубісі, Ройал Датч/Шелл тощо) перевищує ВВП таких країн, як Таїланд, Саудівська Аравія, Польща, Греція, Малайзія, Венесуела, Колумбія та ін. [5, с. 52].

Діяльність гігантів транснаціонального бізнесу охоплює багато країн, що розташовані на різних континентах, причому інтереси ТНК далеко не завжди збігаються з національними державними інтересами тих країн, де базуються їх філіали. Так, з одного боку, діяльність ТНК сприяла появі нових індустріальних держав та індустріалізації світу, що розвивається, розміщенню в них сучасних виробництв (насамперед невисокої чи середньої технологічної складності). Але з іншого боку, за останній час типовою

стала тенденція придбання ТНК у свою повну чи часткову власність уже наявних іноземних підприємств. Як негативний наслідок, неможливість виходу на нові світові ринки нових виробників, зведення конкуренції до суперництва гігантів і цілковите нехтування інтересами держави.

Процес глобалізації супроводжується появою регіональних економічних об'єднань держав, формуванням складної структури міжнародних економічних, торговельних, фінансових організацій. Так, часткою внутрішньої регіональної торгівлі нині є понад 60 % усіх зовнішньоторгових операцій країн — учасниць Європейського Союзу і приблизно 40 % для країн — учасниць Північноамериканської угоди щодо вільної торгівлі (НАФТА). Зростають обсяги взаємної торгівлі між країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТЕС) та Південноамериканського співтовариства націй [6, с. 138]. Спрощення умов щодо ведення взаємної торгівлі, рух капіталу та робочої сили в рамках регіональних об'єднань сприяють зростанню економічної активності та підвищенню конкурентоздатності країн, що беруть у них участь. При цьому практика засвідчує, що регіональні об'єднання підвищують ступінь захищеності економічних інтересів країн-членів.

Водночас глобалізація не обмежується однією економічною сферою. Вона виявляється передовсім у політичному аспекті суспільного життя. Глобалізація абсолютно змінила основи політичного життя — відповідні трансформації відбулися у розумінні політики та сутності політичних відносин. Традиційне сприйняття політики завжди базувалося на національній державі. Адже саме держава вважалася головним суб'єктом політики, а в центрі політичного аналізу перебував національний рівень державної діяльності. Розуміння політичних відносин розглядалося з позицій внутрішньої та зовнішньої політики, тобто що відбувається всередині країни і за її межами. Отже, питання внутрішньої політики стають інтернаціоналізованими, а у всесвітніх процесах простежується тенденція локалізації. Подальший процес існування держави в процесі глобалізації тісно пов'язаний з питанням національного суверенітету та майбутнім політичної нації. Ще п'ятдесят років тому лунали прогнози щодо неминучого та швидкого відмирання національних структур. У 1882 р. відомий французький історик Е. Ренан констатував, що будь-яка нація не є вічною, а має у своєму існуванні початок і закінчення. На зміну останнім, на думку дослідника, має прийти європейська конфедерація. На думку історика Е. Хобсбаум, нації, що вичерпали свою місію, приречені «відступити... та бути поглинутими чи

розпастися в процесі нового наднаціонального реструктурування планети».

Національна держава продовжує залишатися одним із важливих акторів на світовій арені, але на сьогоднішній день у світі стрімко зростає значення наднаціональних органів і транснаціональних структур. З цієї позиції трактування світової політики слід розглядати як взаємодію між двома акторами світової системи, в якій важливим актором вважають автономного індивіда чи організацію, що контролює значні ресурси та бере участь у політичних відносинах з іншими акторами поза державними кордонами. Такий актор не обов'язково має бути державою. Коли транснаціональна організація застосовує економічний бойкот, захоплення літаків чи відлучення від церкви з метою змінити поведінку інших акторів, вона діє у політичному просторі. Прикладом є транснаціональні нафтові компанії, які проводять свою політику так, щоб підтримати стабільність у країнах-виробниках, виступаючи як політичні актори відповідно до останніх тенденцій у світовому політичному процесі [1, с. 270].

Глобалізація робить виклик одновимірному та ортодоксальному баченню політики, що оперує виключно термінами геополітики та боротьбою за владу між державами. Як зазначає дослідник М. Угард, в умовах глобалізації політики держава все більше стає залученою до різноманітних всесвітніх мереж: багатопрофільних закладів і багатосторонньої політики на зразок НАТО чи Всесвітнього Банку; міжнаціональних асоціацій — від Всесвітньої Торговельної палати до Всесвітнього Мусульманського Конгресу; глобальної політичної мережі посадових осіб, корпоративних і неурядових акторів, які мають справу з нагальними глобальними проблемами (наприклад, Глобальний фонд СНІДу, Всесвітня організація боротьби з малярією тощо). Отже, на думку вченого, ця політика призводить до появи крихкої глобальної держави, в межах якої «інтереси чітко сформульовані та об'єднані, рішення прийняті, ресурси розподілені, а політика здійснюється через міжнародні чи міжнаціональні політичні процеси» [7, с. 305].

Окремо слід розглянути проблему розподілу влади. Політична влада у глобалізаційних процесах — привілеї не тільки держав. Вона розподілена, хоч і нерівномірно, серед великої кількості суспільних і приватних акторів і мереж (від міжнародних агентств через корпорації до неурядових організацій). Це засвідчує той факт, що політична влада поширилася не лише вгору — до наднаціональних органів на зразок Європейського Союзу, але також

і донизу — до регіональних асамблей і недержавних приватних агентств.

Глобалізація приводить до значних змін у політичній сфері та стала поштовхом до прояву нових тенденцій у міжнародному політичному процесі. Перша з них — це прагнення до політичного домінування країн Заходу, що дозволяє твердити про асиметричність характеру політичної глобалізації. Одній невеликій групі країн належить більша частина всесвітнього економічного багатства, а інша, більша група держав, є предметом економічної експлуатації та політичного підкорення. На основі цього закладаються передумови довготривалих конфліктів, зокрема військових, між країнами, що належать до протилежних угруповань. Особливо гостро ця тенденція простежується у стосунках між США та країнами, що не погоджуються з політикою підкорення та прагнуть звільнитися від цього становища. Друга тенденція полягає в тому, що поряд з посиленням процесу політичної глобалізації активно відбуваються процеси регіоналізації, локалізації та фрагментації політичного життя. З посиленням глобальної взаємозалежності відбувається девальвація як економічного, так і політичного суверенітету, що є третьою тенденцією у сучасних політичних процесах. Отже, глобальні політичні процеси дедалі більше впливають на внутрішньополітичні трансформації. Останні в свою чергу набувають міжнародного характеру.

Практика свідчить, що глобалізація може нести в собі значні переваги для країн у вигляді додаткового притоку капіталу, нових технологій і методів управління, більш низьких цін на товари і послуги. Відкритість економіки і свобода зовнішньоекономічних операцій забезпечує ефективніше використання всіх факторів виробництва, результатом чого стане зростання чинників економічного розвитку, зайнятості, якості життя порівняно із закритою національною економікою. Водночас обмеження зовнішньоекономічних зв'язків призводить до менш ефективного використання наявних у країні факторів виробництва, що в умовах швидкого науково-технічного прогресу стримує потенціал розвитку національних виробничих сил.

Результатом вищезазначених процесів стає послідовне посилення та розшарування світової економічної спільноти, тобто її стратифікація. У її межах неухильно зростає роль ядра світової економічної системи (включає США, Західну Європу і Японію), з одного боку, з іншого — розподіл решти світу на країни, що прагнуть стати самостійними центрами концентрації транснаціонального капіталу (нові індустріальні країни Азії, Латинської Амери-

ки) та вирватися, отже, зі стану периферійної залежності, та країни-колонії, що фактично позбавлені національного суверенітету і перетворені на постачальників дешевої сировини і робочої сили для транснаціонального капіталу [8, с. 193].

Головною суперечністю на шляху гармонійного глобального економічного розвитку міжнародного співтовариства держав став занадто високий рівень фінансової могутності провідних західних країн та їх потреби у забезпеченні власної переваги на світових фінансових ринках, а також на інноваційних ринках у майбутньому для підтримки досягнутого рівня соціально-економічного розвитку. Американський фінансист Дж. Сорос вважає, що нині глобалізація в найбільшій мірою відповідає інтересам розвинутих країн, дозволяючи їм отримувати вигоду з нееквівалентного обміну у торгівлі з менш розвинутими країнами. Це виражається, зокрема, у встановленні неоднакових умов доступу країн, що розвиваються, на ринки розвинутих держав [9]. Розвинуті держави за допомогою протекціоністських заходів продовжують захищати власні ринки, одночасно вимагаючи від інших країн більшого відкриття власних. Утрати країн, що розвиваються, внаслідок відсутності рівноправного доступу до світових фінансових і товарних ринків оцінюються у суму, яка щорічно перевищує 500 млрд доларів [9].

На сучасному етапі не тільки гео економічні кордони розвинутих держав далеко виходять за межі національних, а й виникає ситуація, коли з метою самозабезпечення провідні держави планети проектують власні проблеми та інтереси практично на весь світ.

Юридична рівність держав не означає їх фактичної рівності, і в реальних міжнародних відносинах ця обставина нерідко враховується. У зв'язку з цим низка дослідників визначає механізм прийняття рішень у Міжнародному валютному фонді і Всесвітньому банку як засіб фактичного зниження ролі ООН. Принцип голосування за формулою «одна держава — один голос» витісняється альтернативним принципом «один долар — один голос» за одночасного посилення ролі різноманітних непрямих форм прийняття рішень, що враховують економічний потенціал голосуючих [10, с. 149].

Однак такий підхід не може бути взятий за основу для закріплення економічного і політичного впливу розвинутих держав у міжнародних відносинах. В іншому разі принцип суверенної рівності та поваги до суверенітету матиме лише декларативний характер. Держави суверенні та на основі власної суверенної волі

вступають до міжнародних організацій, добровільно передаючи їм частину власних функцій і повноважень. Вступ держави до міжнародної організації юридично означає добровільне обмеження можливостей здійснення державного суверенітету. Аналогічно — держава може скористатися своїм суверенним правом одностороннього виходу з міжнародної організації. Прийнявши політичне рішення, держава може піти на певні обмеження можливостей здійснення власного суверенітету. Однак не слід перебільшувати значення глобалізації та недооцінювати роль державного суверенітету.

І тим не менше, було б хибним розглядати глобалізацію виключно як джерело загроз. Для країн, що цілеспрямовано прагнуть до розвитку свого потенціалу, глобалізація, безсумнівно, відкриває додаткові можливості щодо зростання, забезпечує надходження інвестицій і технологій. За проведення політики, що відповідає національним інтересам, глобалізація стає важливим джерелом модернізації та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Приклади такої політики демонструють, зокрема, Китай та Індія, стратегії розвитку яких, незважаючи на різні способи інтеграції в світову економіку, ґрунтуються на національних пріоритетах. І Китай, і Індія послідовно реформують національні економіки, поєднуючи політику відкритості із захистом стратегічних галузей і державним контролем «поведінки» іноземного капіталу. Їх економічна політика підкорена загальній національній стратегії, головними пріоритетами якої є швидке економічне зростання. З цією метою Китай і Індія ширше, ніж інші країни, застосовують державне втручання — переважно у формі промислової, торговельної і валютно-фінансової політики. Поєднання структурних реформ і політика розвитку дала в цих країнах позитивний результат: середні темпи зростання економіки Китаю на початку 2000-х років становили майже 10 % на рік, Індії — понад 6 % [8, с. 130].

Очевидно, що в найближчій перспективі глобалізація залишиться ключовим процесом розвитку світової економіки. Від успішності пристосування до цього процесу залежить доля національних економічних систем, рівень добробуту суспільства практично в усіх державах світу. Водночас глобалізація створює чималі ризики та нові деформації, що слід враховувати у національній стратегії розвитку, створюючи ефективні механізми захисту економічної безпеки своєї країни та гарантії щодо виконання національних пріоритетів.

Для української політичної нації небезпека полягає в тому, що не закінчився процес її формування та існує реальна загроза її розчинення у глобалізованому світі. У цьому зв'язку актуальності набуває дослідження проблеми включення у світові господарські зв'язки країн з перехідною економікою, до яких належить Україна.

Характерна особливість країн, що переходять до сучасної ринкової економіки, яку вони успадкували від командно-адміністративної системи, полягає у деформованому розвитку їх промисловості, диспропорції у співвідношенні виробництва засобів виробництва й товарів широкого вжитку. Це призвело не тільки до неузгодженості окремих секторів економіки, а й до фактичної стагнації таких галузей, як сільське господарство, легка та харчова промисловість, значного відставання науково-технічного розвитку від рівня передових країн світу.

Як свідчать дані табл. 1, зазначена група країн, маючи населення у 2,4 разу менше, ніж у розвинених країнах світу, виробляє ВВП менше у 8,8 разу. А частка перехідних країн у світовому експорті товарів і послуг менша у 15,6 разу, що свідчить про незначний ступінь інтегрованості у світове господарство [11, с. 530].

Таблиця 1

ЧАСТКА КРАЇН У СВІТОВОМУ ВВП, ЗАГАЛЬНОМУ ЕКСПОРТІ ТА НАСЕЛЕННІ У 2009 Р.

[11, с. 537]

Групи країн	Кількість країн	ВВП, %	Експорт товарів і послуг, %	Населення, %
Високорозвинені країни	92	55,7	74,8	15,4
Країни, що розвиваються	125	38,1	20,3	78,2
Транзитивні країни	28	6,3	4,8	6,4

Слід зауважити, що перехідні країни не є однорідними. Серед них вирізняються три групи держав із різними можливостями участі у глобальних процесах.

До першої групи входять Латвія, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія, де склалися сприятливі умови для швидкого завершення перехідного етапу. Незважаючи на суперечності та труднощі перехідного періоду, у цих країнах з 1994 р. почалось економічне зростання. В Естонії, Литві падіння економіки припинилось у 1995 р. Саме ці держави стали першими претенден-

тами на вступ до Європейського Союзу, який відбувся у травні 2004 р. У цих країнах зберігаються високі темпи економічного зростання, динаміка прямих іноземних інвестицій, зростання частки наукомісткого сучасного обладнання для розвитку інноваційних процесів.

Друга група країн із перехідною економікою представлена балканськими державами, які не мали розвинутої промисловості. Крім того, воєнні події, що відбувалися на їх території, не могли не позначитися на стані економіки й створенні передумов до включення у процес глобалізації. Проте балканські країни в умовах командно-адміністративні системи у значних масштабах зберегли приватний сектор. Ця обставина значно прискорила процес ринкових перетворень і час виходу з економічної кризи. Перехід до зростання ВВП у них починається з 1998 р., у Румунії — з 1999 р. Зазначені обставини зумовили гальмування входження цих країн у єдиний європейський простір.

До третьої групи перехідних країн увійшли колишні республіки СРСР за винятком країн Прибалтики. Оскільки режиму, який би відповідав сучасним критеріям ринкової демократії, не знала і до-революційна Росія, то завдання розбудови ринкової економіки в цьому регіоні виявилось винятково важким. Слід зазначити, що на відміну від розвинутих економік світу в перехідних суспільствах механізми ефективного державного впливу на економічні процеси перебувають у стані формування. Найголовнішою проблемою є відсутність усталеної системи консолідації інтересів, яка в розвинутих країнах існує у вигляді «симбіозу» промислового, торговельного та фінансового капіталів, розвинутої системи ринків, кредиту фінансових, бюджетно-податкових та інших відносин, розвинутої нормативно-правової бази. Між тим, здійснення активних заходів трансформаційної політики є об'єктивною вимогою сучасного етапу перехідних процесів. Відтак дієвість економічної політики полягатиме у здійсненні заходів, які забезпечують мінімізацію підстав для конфлікту інтересів за максимуму безпосередньої зацікавленості провідних економічних груп у реалізації запропонованої державою стратегії економічного зростання.

Зазначені проблеми є актуальними і для України, яка належить до третьої групи постсоціалістичних країн [12, с. 105]. На сучасному етапі в Україні прослідковується значна залежність політико-економічних процесів від загальносвітових глобалізаційних тенденцій. Це зумовлюється залученням національних трудових, матеріальних і фінансових ресурсів до системи міжнародних операцій.

Стратегія України в глобалізаційних процесах визначається багатьма внутрішніми і зовнішніми чинниками, зокрема: суперечливою сукупністю економічних, геополітичних, історичних, інституційних та інших детермінант, що характеризуються різною спрямованістю дій.

Серед визначальних внутрішніх факторів, що формують концептуальні основи сучасної зовнішньоекономічної стратегії України в глобалізаційному просторі, слід назвати:

- необхідність забезпечення економічної та соціальної рівноваги в суспільстві в умовах світової фінансової кризи;
- подолання глибокого спаду в економіці та відновлення економічного зростання як у загальнонаціональному, так і регіональному вимірах;
- поглиблення ринкових реформ, створення ефективної інституційної системи в контексті захисту прав власності та інтересів суб'єктів підприємництва, скорочення тіньового сектора економіки та його декриміналізацію [13, с. 11].

Перелічені фактори мають різний вплив на формування базових елементів зовнішньоекономічної стратегії. Проте від якісних характеристик кожної із господарських підсистем залежить динаміка таких основоположних параметрів світогосподарчих зв'язків, як масштаби і структура експортного потенціалу, умови торгівлі, обсяг залучених іноземних інвестицій, стан зовнішньої торгівлі та платіжного балансу тощо.

Агреговані показники, що відображають світогосподарчі зв'язки економіки, дістають своє відображення в індексі економічної глобалізації, в рейтингах конкурентоздатності, в глобальному інноваційному індексі тощо. Відзначені індикатори стосовно зовнішньоекономічної сфери України в останні роки характеризувалися стрибкоподібним характером розвитку та нестабільністю. Зокрема, індекс глобалізації за 2004—2006 рр. [14] коливався у межах 43—39; за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна опустилася з 72-го місця у 2008—2009 рр. на 82-ге місце у 2009—2010 рр.; в рейтингу глобального інноваційного індексу Україна посідає 62-ге місце, а за конкурентоспроможністю в інформаційних технологіях — 50-те місце [15].

Участь країни в економічній глобалізації характеризують також обсяг, динаміка і структура зовнішньої торгівлі та їх відповідність валовому внутрішньому продукту. Під час гострої та тривалої трансформаційної економічної кризи це була єдина сфера, котра після короткотривалого спаду (1991—1992 рр.) розвивалася

стійкими темпами до 1997 р. Світова фінансова криза 1997—1998 рр., що охопила і найбільшого торговельного партнера України — Росію, стала причиною спаду обсягів зовнішньої торгівлі протягом двох років (1997—1998 рр.). Наступний період аж до 2009 р. характеризувався позитивною динамікою зовнішньоторгових відносин України. У 2009 р. експорт товарів і послуг скоротився на 22,6 %, а імпорт — на 40,9 % [16]. Слід зазначити, що обсяг експорту товарів і послуг з України за дев'ять місяців 2011 р. становив 59 922,3 млн дол., імпорту — 63 959 млн дол. Порівняно з дев'ятьма місяцями 2010 р. експорт збільшився на 34,4 %, імпорт — на 40,6 % [17, с. 11].

У 90-х рр. значно змінилася географія зовнішньої торгівлі внаслідок переорієнтації із країн колишнього СРСР на інші держави та регіони світу. У географічній структурі вітчизняного імпорту перша сходинка належить європейським країнам, левова частка яких — це країни ЄС, далі йдуть країни СНД і держави азійської частини континенту. Відповідні позиції у поставках товарів і послуг до України займають: Російська Федерація, Німеччина, Туркменістан, Польща, Італія, Китай, Франція, США.

Утім, Україна вже тепер має економічні передумови для подальшої активізації міжнародних економічних зв'язків. Маючи територію, площа якої не перевищує 0,4 % світової, і населення на рівні 0,8 % від загальної кількості населення планети, Україна виробляє майже 5 % світової мінеральної сировини та продукції її переробки. У надрах України зосереджено 30 % запасів залізних руд, 75 % — марганцю, 90 % — кристалічного графіту, більша частина світових покладів титану й цирконію [18, с. 150]. На території України є значні ресурси рідкоземельних металів, що використовуються для виробництва нових матеріалів із наперед заданими властивостями. Отже, з геополітичного погляду економічний, технологічний і науковий потенціал України можна порівняти з Росією, Німеччиною, Францією та Великою Британією. Усе це дозволяє нашій державі активно брати участь у міжнародному поділі праці, розвивати світові господарські зв'язки.

Динамічний розвиток дістала така форма економічної глобалізації як участь у міжнародному інвестиційному обміні. Забезпечення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів за рахунок приєднання країни до загальноприйнятих у світі регулятивних норм також є однією з позитивних сторін. Прикладом для України, як і країн СНД загалом, може слугувати Грузія, яка після 2005 р. пішла на радикальні реформи, внаслідок чого докорінно поліпшилися її міжнародні рейтинги з оцінки регулю-

вання інвестиційних процесів. У 2010 р. за індексом сприятливості ведення бізнесу серед 183 обстежених країн Грузія посіла 12 місце, а Україна 145 (різниця 123) [19].

Найпривабливішими сферами вкладання іноземного капіталу в Україні є промисловість (22,65 % загального обсягу), фінансова діяльність (20,0 %), торгівля, ремонт автомобілів, побутової техніки і предметів широкого вжитку (10,4 %), операції з нерухомістю, оренда, надання послуг підприємцям (10,0 %), будівництво (5,7 %) [20, с. 5].

Проаналізуємо динаміку прямих іноземних інвестицій, розглянувши рис. 1.

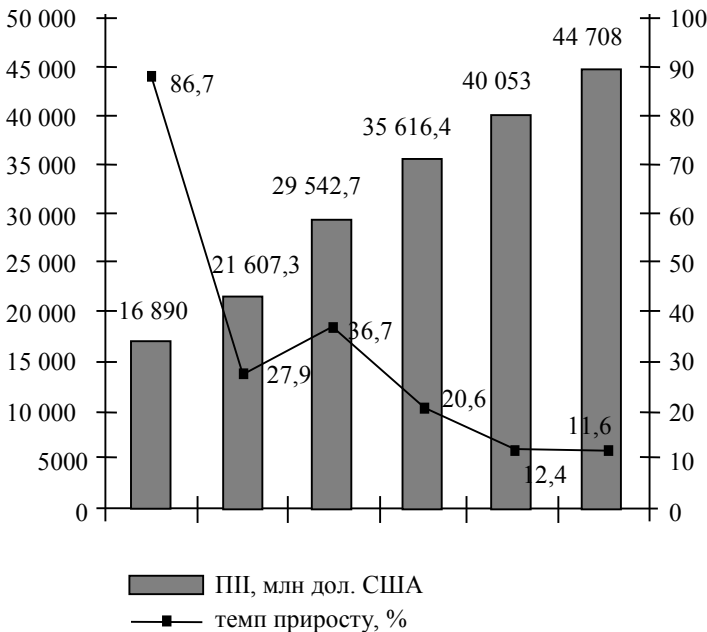

Рис. 1. Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій до України протягом 2006—2011 рр. [19]

У I півріччі 2011 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2788,2 млн дол. прямих інвестицій (акціонерний капітал): із країн ЄС надійшло 2287,0 млн дол. (82,0 % загального обсягу), із країн СНД — 84,3 млн дол. (3,0 %), з інших країн світу — 416,9 млн дол. (15,0 %). Водночас капітал нерезидентів зменшився на 447,0 млн дол. (табл. 2).

Інвестиції надійшли зі 127 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає майже 83 % загального обсягу прямих інвестицій, входять (табл. 2) [21]:

Таблиця 2

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНУ ЗА 3 МІСЯЦІ 2011 р.*

	Об'єм прямих інвестицій на 01.04.2011 (млн дол. США)	у %
Всього	45602,3	100
Кіпр	10665,0	23,4
Німеччина	7153,4	15,7
Нідерланди	4746,8	10,4
Російська Федерація	3383,3	7,4
Австрія	2815,7	6,2
Франція	2399,7	5,3
Велика Британія	2318,9	5,1
Швеція	1763,1	3,9
Віргінські острови (Британ.)	1403,8	3,1
США	1100,8	2,4
Італія	902,4	2,0
Польща	893,2	2,0
Швейцарія	863,8	1,9

* Розроблено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Якщо проаналізувати дані табл. 2, то можна помітити, що лідером в інвестуванні в економіку України є Кіпр. Другим стратегічно важливим для України інвестором є Німеччина, обсягам інвестицій якої належить друге місце. Високий ступінь інвестування з таких країн, як Велика Британія та Нідерланди пояснюється суттєвими пільгами для зареєстрованих у них іноземних компаній, отже, їм теж притаманні певні елементи офшорності, проте незіставні з Кіпром. Збільшення частки Нідерландів і Віргінських островів пояснюється деякими вигідними пільгами для інвесторів, а Франції — однією з пріоритетних галузей для неї є харчова промисловість, яка добре існуватиме в будь-яких умовах.

Нині вплив ТНК на економіку України є досить значним і вагомим. Найбільш привабливими для ТНК галузями української економіки є харчова промисловість, галузі машинобудування і металообробки, фінансова, страхова та торговельна сфери.

Ось як практично визначені глобальними компаніями сектори економіки регіонів України: виробництво тютюнових виробів: ТНК «Japan Tabacco International», «Imperial Tabacco Group», «Philip Morris», «В.А.Т.», пиво, безалкогольна галузь: напої: ТНК — «Coca-Cola», «Pepsi» (викуп «Сандр»), «Orangina Group» (викуп «Росинки»); переробка олійних і зернових культур: компанії «Bunge» (викуп елеваторів, контроль над експортом зерна; ТМ «Олейна», «Щедрий Дар» та ін.); переробка молока: ТНК «Groupe Lactalis», «Bel Group», «Danone» (Франція), «Юнімілк» (Росія); виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК «Nestle» (ТМ «Світоч», «Торчин-54 продукт» та ін.); «Крафт Фудз» (ТМ «Корона»); виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК Procter&Gamble (США).

Перелічені компанії викупили або побудували виробничі потужності в краях України, стаючи фактично елементом регіональних господарств. Враховуючи специфіку діяльності цих компаній, маємо чітко виражену ставку на внутрішній ринок України, обмежені зв'язки з місцевими компаніями — потенційними постачальниками сировини, агресивну рекламну компанію і тактику знищення «внутрішніх» конкурентів.

Проте слід звернути увагу на те, що такі ТНК в цілому не несуть прямої загрози економічній безпеці, оскільки не складають конкуренції товаровиробнику. Проте негативним є момент перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив, на полігон для виконання механічних операцій, які, проте, можуть бути розцінені як «розміщення на території регіону підприємств з інноваційними технологіями». Можна назвати позитивні приклади (хоча й поодинокі) дій ТНК. Викуп Луцького підшипникового заводу ТНК Aktiebolaget SKF (Швеція), яка має 80 підприємств у 25 країнах світу, показав достатньо позитивну роль, адже відбулася реанімація вітчизняного підприємства (що є одним із структуротворчих для міста), враховуючи сучасні потреби внутрішнього ринку.

В Україні більшість економічних гравців усе ще не готова до жорсткої конкурентоспроможності міжнародних ТНК. Істотна присутність ТНК різних країн на українському ринку також може призвести до руйнування внутрішніх виробників.

Виходячи з цього, політика уряду України має бути спрямована, з одного боку, на оптимальне використання можливостей транснаціоналізації, з іншого — на нейтралізацію її негативних наслідків; вона має бути комплексною та ґрунтуватися на чітко визначених національних пріоритетах розвитку. У програмі діяльності уряду та у відповідних законодавчих актах мають бути розроблені та закріплені регулятивні механізми, які мають містити одночасно систему стимулів щодо залучення іноземних ТНК і систему амортизаторів можливих негативних впливів транснаціоналізації.

Щоб будувати конкурентну економіку, потрібні потужні компанії, які будуть здатні співпрацювати з ТНК як в Україні, так і на світових ринках. Необхідно створювати власні, українські транснаціональні структури, як це зробили раніше Китай, Росія, Індія, Індонезія, Мексика, Венесуела та ін. (не враховуючи промислово розвинуті країни, де існують сотні крупних ТНК). Досвід цих держав свідчить, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію з ТНК лише в разі, якщо він сам структурується у міцні фінансово-промислові утворення, адекватні міжнародним аналогам та здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику. Водночас, як виявляється, створити корпорації повного замкнутого циклу Україна здатна лише в окремих галузях, на що необхідно чимало часу. В Україні з огляду на це до перших ТНК, що почали формуватися в нашій державі, можна віднести ФПГ «СКМ», «ДСН» Холдінг, НВГ «Інтерпайп», ВАТ «Укрнафта», NEMIROFF Холдінг, ЗАТ «ВО «КОНТИ», «КК «ROSHEN» [22, с. 70].

Для того, щоб визначити наявність ТНК в Україні, розглянемо відповідність перелічених українських компаній, наведеним вище умовам, які було зведено у табл. за даними річних звітів компаній [23, с. 40].

Отже, за даними табл. бачимо, що тільки дві з представлених організацій відповідають вищезазначеним ознакам ТНК. Це НПГ «Інтерпайп» і ФПГ «СКМ», тож їх можна вважати згідно з 2-ма вимогами ООН транснаціональними. Також ступінь інтернаціоналізації українського бізнесу можна оцінити за допомогою фаз інтернаціоналізації Ненсі Адлер [24]. Згідно із запропонованими фазами та аналізу транснаціональних тенденцій провідних українських компаній різних галузей можемо зробити висновок, що розглянуті компанії перебувають у другій фазі та є міжнародними, бо вони спрямовують свої зусилля на розширення ринків збуту, зокрема завоювання нових ринків збуту за межами країни.

**ПОРІВНЯННЯ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРОВІДНИХ
УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ**

Показники	Річний обсяг продажу, млн дол.	Кількість країн, у яких розташовані філії
НПГ «Інтерпайп»	10230	8
ФПГ «СКМ»	8151	6
ВАТ «Укрнафта»	847,82	1
ООО «ДСН»	493,45	1
ДП «КК «РОШЕН»	220	3
NEMIROFF Холдинг	203,8	5
ЗАТ «ВО «КОНТИ»	114,66	2

Фінансова глобалізація виявляється у розвитку співробітництва з міжнародними фінансовими закладами. З 1992 р. Україна є членом Міжнародного валютного фонду (МВФ), до якого входять 186 країн світу та Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР). Членом міжнародної фінансової корпорації Україна стала у 1993 р., а у 1995 р. приєдналася до Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій (БАГІ). Фінансові ресурси із МВФ Україна отримує в межах таких програм, як Системна трансформаційна позика (STF — Systematic Transformation Facility), Механізм розширеного фінансування (EFF — Extended Fund Facility) та фонд кредитної підтримки (Stand-by).

Кредити МВФ використовувалися в Україні для створення системи управління за умов ринкової трансформації економіки, здійснення структурних зрушень галузевого характеру, зокрема енергетичного сектора, розвиток ракетно-космічних технологій тощо. З 1992 р. Україна є членом Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), за фінансової підтримки якого реалізовано понад 30 інвестиційних проектів у нафтогазовій, енергетичній, харчовій, транспортній та інших сферах економіки.

Одна із провідних форм економічної глобалізації — міжнародна регіональна інтеграція економік країн. Необхідність ефективної реалізації в міжнародній сфері національних економічних і політичних інтересів зумовлюють вибір головних стратегічних напрямів зовнішньоекономічної стратегії української держави. Україна бере участь у міжнародних регіональних економічних об'єднаннях.

На сучасному етапі наша держава перебуває в зоні впливу двох «гравітаційних» полів — Європейського Союзу та Єдиного економічного простору (ЄЕП). Ці економічні об'єднання за своїм потенціалом істотно різняться між собою. Економічний потенціал ЄС за головними кількісними та якісними параметрами істотно перевищує відповідні показники країн ЄЕП. Взаємодія економіки України з ЄС і ЄЕП, на який припадає більша частина вітчизняного товарообігу, територіальне, географічне розташування країни зумовили необхідність формування таких форм інтеграції країни до ЄС, які за своїм змістом, форматом і алгоритмом відрізняються від того типу інтеграції, що здійснили нові члени ЄС у 2004 р.

Згідно з доповіддю «Україна ЄС: на шляху чотирьох свобод», підготовленою консультативною компанією АНТ Consulting Group, інтеграційний потенціал України обмежується певними чинниками. Перешкодою для членства в ЄС є різні рівні економічного розвитку України та європейських країн. Рівень життя українців становить 15 % від середнього показника по ЄС. Крім того, мізерною є частка України в зовнішній торгівлі — тільки 0,4 %. Прямих іноземних інвестицій на душу населення припадає лише два відсотки від середнього рівня по ЄС [25].

Головним нормативним актом, що визначає зміст і структуру співробітництва України та ЄС, є Угода про партнерство та співробітництво, термін дії якої закінчився у 2008 р. На сучасному етапі сторони керуються новим документом під назвою «Східне партнерство», що включає чотири платформи:

- демократія, якісне управління та стабільність;
- економічна інтеграція;
- енергетична безпека, екологія;
- міжособистісні контакти [25, с. 4].

Конкретизація положень зазначених документів здійснюється у Плані дій Україна — ЄС. Основна увага на шляху євроінтеграції України має бути відведена розробці та реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на ринку ЄС із відповідними умовами та етапами підготовки внутрішнього економічного середовища до європейських вимог, а саме: досягнення європейського рівня продуктивності праці, прибутковості виробництва, заробітної плати тощо.

Розуміючи важливість цієї проблеми, Уряд України прийняв Програму діяльності Кабінету Міністрів «Єдність, конкурентоспроможність, нова якість життя» («Конкурентна Україна») до 2011 р., в якій зазначено, що «вирішення нагальних проблем

економічного, соціального та гуманітарного характеру, забезпечення дотримання принципів демократії, прав і свобод громадян, підвищення добробуту населення і міжнародного авторитету України, побудова сильної конкурентоспроможної європейської країни є основними засадами державної політики Уряду України на найближчу перспективу». Як підкреслено в документі, «конкурентна економіка — це економіка, яка спроможна виробляти товари та послуги, що є конкурентними на європейському та світових ринках, з використанням конкурентних переваг, наявних мотиваційних механізмів до розвитку та конкурентної робочої сили» [26].

Для успішної інтеграції України у європейський економічний простір варто наблизити основні критерії власного розвитку до стандартів ЄС. Основою стратегії економічного та соціального розвитку на середньострокову перспективу має стати створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання України — інтеграції до ЄС, що передбачає насамперед інституційні перетворення та реформи в соціально-економічній сфері. Першим кроком на цьому шляху став указ Президента України «Про стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004—2015 рр.» [27].

Наступним етапом повинна була стати підготовка угоди про асоціацію, складовою частиною якої повинна бути зона вільної торгівлі. 18 вересня 2013 р. Кабінет Міністрів України схвалив проект Угоди про асоціацію з ЄС, дав старт внутрішньодержавним процедурам підготовки документів до асоціації. Підписання цієї угоди заплановано на 28—29 листопад 2013 р. на саміті Східного партнерства у Вільносі. Однак 21 листопада 2013 р. Кабінет міністрів України вирішив призупинити процес підготовки до підписання угоди з Євросоюзом. Унаслідок цього по всій Україні розпочалися масові акції протесту.

У 1993 р. між країнами — членами Співдружності (з 1992 р. Україна є учасницею Співдружності Незалежних Держав (СНД)) підписана Угода про зону вільної торгівлі. Інституціональною основою взаємовідносин України з ЄП є чотиристороння угода про формування Єдиного економічного простору, яка була ратифікована Верховною Радою України 20 квітня 2004 р., та Концепція формування Єдиного економічного простору — невід’ємна складова угоди. Вони передбачають поетапну реалізацію низки заходів, які є предметом наступних етапів інтеграції. 1 січня 2010 р. вступив у дію договір про Митний

союз Білорусі, Казахстану та Росії, що за своїм змістом є формою міждержавної торгово-економічної інтеграції. Однак між Україною та країнами Єдиного економічного простору існують серйозні суперечності та розходження інтересів, які не вписуються у класичну концепцію міжнародної економічної інтеграції та ставлять під сумнів майбутнє цієї організації в її сучасному вигляді.

Зовнішньоекономічна стратегія України включає також розгалужену систему економічних зв'язків з іншими регіонами та країнами світового співтовариства.

В регіональному економічному об'єднанні Організація чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) Україна бере участь із часу його створення, тобто з 1992 р. Країни ОЧЕС (до складу ОЧЕС, крім України, входять Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина — Ч. Н.) розробляють спільні проекти у промисловості, сільському господарстві, в енергетичній і транспортній сферах, у царині науки і технологій, в інформаційній та соціальній інфраструктурах. З 1993 р. діє Чорноморський банк співробітництва, торгівлі та розвитку, який розташований у місті Салоніки (Греція).

Україна бере активну участь у діяльності економічних організацій системи ООН: Організації ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), організації ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), Європейської економічної комісії ООН, Програми розвитку ООН (ПРООН) та ін.

На основі взаємної зацікавленості реалізуються проекти і програми з такими ареалами світової економіки, як Північна та Південна Америка, особливо слід виділити США, Канаду, Аргентину, Бразилію та інші провідні країни. В азіатській частині континенту головними діючими та потенційними партнерами є Японія, Китай, країни АСЕАН, Індія, Пакистан. Поглиблюється співробітництво з країнами Близького та Середнього Сходу, Північної та Південної Африки.

Проведені дослідження показали, що вплив глобалізації на національну економіку України досить складний і суперечливий. Існують як позитивні, так і негативні сторони. Розглянемо деякі глобалізаційні загрози для соціально-економічного становища України, що подані в табл. 4 [28, с. 9].

Згідно з табл. 4 можна говорити про ряд загроз, які тягнуть за собою глобалізаційні процеси, проте така ситуація можлива насамперед за пасивного державного втручання.

**ОЦІНКА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ
ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Чинник	Характеристика
Цільове спрямування	Відсутність єдиної стратегічної концепції, скоординованих умов досвіду, реального фінансування. Компроміс між глобальною конкурентоспроможністю і рівнем благополуччя населення. Підвищення міри уразливості національної економіки. Високий рівень бюрократії
Економічні Умови	Деформація структури економіки, відстала технічна база. Відсутність узгодженої структурної політики. Нерівномірний розподіл прямих іноземних інвестицій. Дискримінація у зовнішній торгівлі. Надмірна відкритість економіки
Інституційні умови	Перенесення західних стандартів і вимог МВФ, тиск через міжнародні фінансові організації
Фінансові умови	Деформація фінансово-ринкових механізмів. Недостатнє використання переваг глобальної фінансової системи. Потреба у високих витратах на модернізацію. Недостатній розвиток банківської сфери. Необхідності прозорості в податковій системі і відповідності світовим стандартам звітності
Соціальні гарантії населенню	Непропорційність величини соціальних виплат і реального прожиткового мінімуму. Низький рівень доходів і бюджетної сфери, відсутність адресних пілг. Тіньовий ринок працівників нижчої кваліфікації з менш розвинутих країн

Позитивні сторони є очевиднішими: по-перше, це можливість брати активну участь в обговоренні режимів регулювання міжнародних економічних відносин, а не бути осторонь, як це спостерігається тепер. По-друге, відбудеться скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що дуже важливо, оскільки загальне підвищення цінової конкурентоспроможності українських виробників — найактуальніше питання сьогодення. Цим самим наша країна виконає одну з головних умов поглиблення відносин з Європейським Союзом та отримає можливість захисту інтересів України і її підприємств відповідно до міжнародних форм і процедур, що мінімально залежать від коливання політичних відносин з тією чи іншою країною. Забезпечення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів за рахунок приєднання країни до загальноприйнятих у світі регулятивних норм також є однією із позитивних сторін, оскільки сучасному становищу держави не позаздриш. Іноземні інвестори не

довіряють політичній та економічній нестабільності в країні і тому забирають свої капіталовкладення, а це негативно впливає на розвиток промисловості [29].

Позиція, яку нині підтримує Україна, приведе до збільшення можливостей входження країни до великих міжнародних коопераційних проєктів, що в перспективі можуть забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності та розширити можливості більш вільного доступу до закордонних ринків за рахунок зменшення тарифних і нетарифних перешкод. Але для України стратегічно важливою метою має стати стимулювання структурних реформ усередині країни, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі.

Більшість вітчизняних дослідників акцентує увагу на таких основних стратегічних напрямках розвитку України:

➤ зміцнення ресурсного потенціалу країни та підвищення її конкурентоспроможності, забезпечення всебічного розвитку людського потенціалу та реалізація інноваційної політики в регіонах і в державі в цілому [30, с. 70];

➤ головними пріоритетами розвитку виробничо-економічного потенціалу мають бути: розбудова виробничої, транспортної та ринкової інфраструктур; сприяння розвитку підприємництва, створення ефективної системи міжбюджетних відносин [31, с. 41];

➤ стратегічним напрямом є розробка державної програми, яка забезпечить стабільність фінансових ринків України в умовах глобальної фінансової нестабільності, удосконалення управління регіональним розвитком, підвищення їх інвестиційної привабливості. Отже, потрібен комплексний підхід у регуляції основних економічних показників. У результаті такого вдосконалення отримаємо економічно стабільну державу [32, с. 93].

Для України основною вимогою сьогодення є спрямування глобалізму не лише на осмислення світових проблем і процесів, а передусім на наукове забезпечення управління сучасним світовим розвитком. Суперечливість і турбулентність цього розвитку вимагає активного пошуку механізмів стабілізації, врівноважування управління надскладними глобальними відносинами і процесами в інтересах виживання людства.

Вже зрозуміло, що розвиток українського суспільства підпорядкований загальним закономірностям розвитку сучасної світової системи, головною серед яких є тенденція глобалізації. Саме тому в умовах надзвичайного зростання зовнішніх впливів на економічне, соціальне, культурне і політичне життя українського

суспільства проблема впливу на розвиток глобальних процесів стає центральним питанням виживання. Вплив нової реальності, що виникає під тиском глобалізації, має потужний, навіть шокуючий політичний ефект, оскільки вимагає визначити ставлення до засад і динаміки глобалізації та виробити стратегію поведінки відповідно до її парадоксів і викликів.

Отже, маємо надзвичайно складну ситуацію, коли разом з інтенсивними процесами світової інтеграції, формуванням глобальних економічних, політичних, екологічних і культурних асоціацій відбувається не менш активний процес фрагментизації світу, зростання національної самосвідомості, посилення культурної диференціації, відродження етнічно-національних цінностей України. Наведені процеси мають прямий вплив на подальше формування української політичної нації. Американський професор Й. Стігліц зазначає: «Глобалізація як велетенська хвиля може перевернути націю, але може і надати їй значного руху вперед». Бурхливий розвиток цивілізації (освоєння космосу, інформаційна революція, виникнення мікропроцесорної технології тощо) і водночас передчуття екологічної, а то й антропологічної кризи стимулюють усвідомлення єдності людства як планетарної спільноти. Україна не повинна стояти осторонь загальносвітових процесів. У цьому аспекті явище глобалізації набуває очевидного сенсу як об'єктивний процес реорганізації соціуму в планетарному масштабі.

Література

1. Глобализация мирового хозяйства: учеб. пособие / под ред. М. Н. Осьмовой, А. В. Бойченко. — М.: ИНФРА-М, 2011. — 376 с.
2. Мировая экономика и международные экономические отношения / под ред. проф. А. С. Булатова. — М.: Магистр, 2011. — 654 с.
3. *Фаминский П. П.* Глобализация — новое качество мировой экономики: учеб. пособие / П. П. Фаминский. — М.: Магистр: ИНФРА-М, 2010. — 397 с.
4. *Пешко А. В., Назаренко Г. В.* Транснаціональні компанії та їх роль у міжнародній інвестиційній діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/01.pdf> 9
5. Мировая экономика и международные экономические отношения: учебник / под ред. А. С. Булатова, Н. Н. Ливенцева. — М.: Магистр: ИНФРА-М, 2011. — 654 с.
6. Международные отношения: теории, движения, организации: учеб. пособие / под ред. проф. П. А. Цыганкова. — М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2011. — 336 с.

7. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира: монография. — Изд. 2-е, перераб. и доп. / А. Н. Чумаков. — М.: Проспект, 2009. — 432 с.
8. Современные глобальные проблемы / отв. ред. В. Г. Барановский, А. Д. Богатуров. — М.: Аспект Пресс, 2010. — 350 с.
9. Джордж Сорос Тезисы о глобализации [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.knogg.net/2001_024.htm
10. Дахин В. Н. Политические аспекты глобализации / Дахин В. Н. // Глобализация: сущность, проблемы, перспективы. — М.: Свободная мысль — XXI, 2003. — 210 с.
11. Петик М. Україна в сучасних глобалізаційних процесах / Петик М. // Формування ринкової економіки в Україні. — 2009. — Вип. 19. — С. 530—539.
12. Україна в глобалізованому світі: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т світової економіки і міжнародних відносин. — К., 2007. — 176 с.
13. Кривобок В. Ю. Економічні проблеми розвитку України за умов глобалізації / В. Ю. Кривобок // Управління розвитком. — 2006. — № 5. — С. 11.
14. За даними А. Т. Kearney / Foreign Policy Magazine, за індексом глобалізації в 2006 р. Україна займала 50-те місце [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.foreignpolicy.com/issue>
15. Всемирный экономический форум: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2009—2010 гг. Центр гуманитарных технологий. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/state/2009/09/08/2166>
16. Макроекономічний прогноз України. — День. — № 7 (123). — Липень 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.day.kiev.ua/uk/archivenewspaper?archive_date\[value\]\[year\]=2009&archive_date\[value\]\[month\]=10](http://www.day.kiev.ua/uk/archivenewspaper?archive_date[value][year]=2009&archive_date[value][month]=10)
17. Показники експорту та імпорту — К.: Держкомстандарт України, 2011. — IV, 18 с.
18. Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив / Зянько В. // Економіка України. — 2008. — № 2. — С. 148—160.
19. The 2011 International Property Rights Index (IPRI) [Electronic resource]. — Retrieved from: <http://www.internationalpropertyrightsindex.org>
20. Гайдуцький І. П. Регулювання прямих іноземних інвестицій в країнах СНД в умовах економічної трансформації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Гайдуцький І. П.; КНУТШ. — К., 2011. — 16 с.
21. Прямые иностранные инвестиции в Украину. Кореспондент.biz [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://gorod.dn.ua/news/ekonomika/ukraina-narastila-obem-eksporta-importa>
22. Гайдуцький І. П. Привабливість України для ТНК / Гайдуцький І. П. // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 68—71.
23. Рябець Н. М. Роль ТНК країн, що розвиваються, в умовах посилення диспропорцій економічного розвитку країн / Рябець Н. М. // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2010. — № 2. — С. 39—45.

24. Міжнародний менеджмент: курс лекцій [Електронний ресурс]— Режим доступу: <http://kursmm.com.ua/1a2.htm>
25. Східне партнерство: поглиблення двосторонніх відносин й розвиток багатостороннього співробітництва // Євробюлетень. — 2009. — № 5. — С. 4—6. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/200905_uk.pdf
26. Проект Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Єдність, конкурентоспроможність, нова якість життя» («Конкурентна Україна») від 10.09.2001 № 33/442 [Електронний ресурс] — Режим доступу: // <http://www.liqa.net>
27. Указ Президента України Про стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» від 28 квітня 2004 року № 493/2004 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>
28. Головня О. М. Вплив глобалізаційних процесів на соціально-економічне зростання України: оцінка загроз та можливостей / Головня О. М. // Економіка і держава. — 2010. — №6. — С. 6—9.
29. Архипович Д. Глобалізація як явище: позитивні та негативні риси [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.uq/n19texts/arhivovych.htm>
30. Боднар І. Р. Наслідки фінансової глобалізації для України / Боднар І. Р. // Фінанси України — 2009. — №8. — С. 68—75.
31. Карлова І. О. Вплив світових глобалізаційних процесів на економічний розвиток України / Карлова І. О. // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 11. — С. 41—53.
32. Мухіна І. Г. Економічна політика сучасної України як елемент фінансово-економічної безпеки / Мухіна І. Г. // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2012. — № 3 (62). — С. 89—93.

2.11. Десуверенізація держав як політична реальність. питання теорії і практики

В. Ф. Смолянюк

Загальноновизнаними характеристиками так званої «великої» держави (імперії, полюсу сили, центру геополітичного впливу) в історичному вимірі ставали кілька взаємопов'язаних характеристик, послідовне накопичення яких відображало загальний процес ускладнення практичної політики. Таке накопичення мало власну логіку, яка з позицій сьогодення сприймається як політичний конструктивізм з активною геополітичною складовою. Так, в усі